

PSIXOLOGİYA

Gültəkin İsmayılova

AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu

10.30546/2518-752X.1.601.0156

TƏHSİL VƏ ELMİN TƏŞƏKKÜLÜNDƏ PSIXOLOJİ VƏ SOSIAL-KULTUROLOJİ YANAŞMALAR

Açar sözlər: təhsil, elm, inkişaf, şəxsiyyət, qloballaşma

Keywords: education, science, development, personality, globalization

Ключевые слова: образование, наука, развитие, личность, глобализация

Giriş. Həm təhsil, həm də elm səviyyəsi cəmiyyətin inkişaf meyarıdır. Elmin inkişafı olmadan insan fəaliyyətinin hər hansı bir sahəsində yeniliklərin meydana çıxması, müvafiq olaraq, onun innovativ inkişafı mümkün deyil. Öz növbəsində, təhsil olmadan cəmiyyətin ixtisaslı kadrlarla təmin edilməsi problemi yaranır. Elmin yaranması cəmiyyətin və mədəniyyətin inkişafının, insanların praktik ehtiyaclarının nəticəsidir. Lakin burada mədəniyyət və sivilizasiyanın elmlə əlaqəsi kontekstində onların əlaqəsi məsələsi aktuallaşır. Elmin mənşəyi mədəni inkişaf kontekstində deyil, sivilizasiyanın formalaşması kontekstində nəzərdən keçirilməlidir, çünki elm yeniliklərlə səciyyələnir, bu da cəmiyyətdə tərəqqi haqqında fikirlərin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Təhsil və elm bir insanın şəxsiyyətinin formalaşmasının, davamlı inkişafının və ətraf aləmin dərk edilməsinin, eyni zamanda insan fəaliyyətinin bir formasıdır. Hər hansı bir elmin əsasını sistemləşdirilmiş faktlar, nəzəriyyələr, məntiqi təsdiqlənmiş fərziyyələr, qanunlar, tədqiqat metodları təşkil edir. Elmi biliklərin başqa bir vacib xüsusiyyəti obyektivlikdir, baxmayaraq ki, mədəni həyatda obyektivlik anlayışı şərtlidir. Lakin elm həm dünya haqqında bilik sistemi, həm də ona əsaslanan praktik fəaliyyətdir [4].

Elm və təhsil fərdin və cəmiyyətin inkişafında əsas rol oynayan bir-biri ilə əlaqəli iki anlayışdır. Hər iki istiqamət bir-birinə təsir edir və birlikdə bəşəriyyətin ümumi tərəqqisinə kömək edir. Bu, məktəbəqədər yaşdan başlayaraq elmi səviyələrə qədər bütün mərhələlərdə yüksək keyfiyyətli tədrisi təmin edəcək effektiv təhsil metodlarının yaradılması zərurətində əks olunur. Elmin inkişafına müxtəlif sahələrdə kadr bazası və mütəxəssislər yetişdirən təhsil sistemi təsir göstərir. Təhsil səviyyəsi nə qədər yüksəkdirsə, elmin inkişafı o qədər intensiv olur, bu da öz növbəsində yeni fikirlər, kəşflər və yenilikləri təmin edir. Öyrənmə prosesi zamanı insanlar lazımi bilikləri əldə edir, öz baxışlarını formalaşdırmağa imkan verən tənqidi düşüncə tərzini inkişaf etdirirlər. Digər tərəfdən, elm birbaşa təhsilə və

mütəxəssislərin biliklərinin artmasına təsir göstərir. Beləliklə, elm və təhsil cəmiyyətin keyfiyyətli inkişafını təmin etmək üçün daim inkişaf edən və bir-birini zənginləşdirən, bir-birindən asılı sahələrdir. Elm və təhsilin inkişafı iqtisadi artım, həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və cəmiyyətdə tənqidi baxışların formalaşması üçün vacibdir. Bütün bunlar elm və təhsili bəşəriyyətin uğurlu gələcəyini inkişaf etdirmək və təmin etmək üçün əsas prioritetlərə çevirir [6].

Bundan əlavə, elm və təhsil iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvələridir. Əhalinin bilik və bacarıq səviyyəsi ölkənin rəqabət qabiliyyətini və qlobal dəyişikliklərə effektiv uyğunlaşma qabiliyyətini müəyyənləşdirir. Elm və təhsildə irəliləyiş xəstəliklər, enerji və ya qidalanma bərabərsizliyi kimi sosial problemlərin həllinə gətirib çıxarır. Alimlərin elmi tədqiqat və inkişaf nəticələri keyfiyyətli təhsil, səhiyyə, texnologiya və infrastruktur təmin etmək üçün istifadə olunur, bu da insanların həyatını daha yaxşı və təhlükəsiz edir. Təhsil insanlara səhvlərindən nəticə çıxararaq vəziyyəti aydın şəkildə qiymətləndirməyə imkan verən rəşional düşüncəni inkişaf etdirir. Bu, yaranan münaqişələri həll etməyə və konstruktiv həll yolları tapmağa qadir olan tolerant, yaradıcı və sivil bir cəmiyyətin formalaşmasına gətirib çıxarır [2].

İnsanın şəxsiyyəti obyektiv və subyektiv, təbii və sosial, daxili və xarici, müstəqil və kortəbii, müəyyən məqsədlərə yönəlmiş, iradə və şüurundan asılı olan çoxsaylı amillərin təsiri nəticəsində formalaşır. Şəxsiyyətin məqsədyönlü inkişafını elmi əsaslarla təşkil edilmiş təlim təmin edir. Tərbiyəni yalnız təsir kimi səciyələndirən pedaqoqlar P.P.Blonski və A.P.Pinkeviç bunu müəllimlərlə şagirdlərin fəal qarşılıqlı əlaqədə olduğu ikitərəfli proses, şagirdlərin həyat və fəaliyyətinin təşkili, onların sosial təcrübəsinin toplanması kimi təsəvvür etmirdilər. Uşaq onların konsepsiyalarında ilk növbədə təhsil obyektini kimi çıxış edirdi. Müasir təlim konsepsiyasına əsasən, müəllimlə təhsil alan şəxsin sosial qarşılıqlı əlaqələri, onların inkişaf edən münasibətlərini əks etdirir. Müəllimin qarşısına qoyduğu məqsədlər şagird fəaliyyətinin müəyyən nəticəsi kimi üzə çıxır. Bu məqsədlərə nail olmaq prosesi həm də şagird fəaliyyətinin təşkili ilə həyata keçirilir. Müəllimin fəaliyyətinin uğurunun qiymətləndirilməsi yenə də şagirdin şüurunda və davranışında keyfiyyət dəyişikliklərinin nədən ibarət olduğuna əsaslanır [10].

Hər bir proses müəyyən bir nəticə əldə etməyə yönəlmiş müntəzəm və ardıcıl hərəkətlər toplusudur. Tərbiyə prosesinin əsas nəticəsi ahəngdar inkişaf etmiş, sosial cəhətdən fəal şəxsiyyətin formalaşmasıdır. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, “təhsil” anlayışı müxtəlif mənələrdə işlədilir: gənc nəslin həyata hazırlanması, təşkil olunmuş təhsil fəaliyyəti və s. Amma müxtəlif hallarda “təhsil” anlayışı fərqli mənələr daşıyacaqdır. Xüsusi təşkil edilmiş təhsil fəaliyyətlərindən danışırıqsa, adətən bu fəaliyyət müəyyən bir təsir, inkişaf edən şəxsiyyətə təsir ilə əlaqələndirilir. Məhz buna görə də bəzi pedaqoji dərslərlərdə tərbiyə, ənənəvi olaraq, cəmiyyət tərəfindən müəyyən edilmiş sosial xassələrin və keyfiyyətlərin formalaşdırılması məqsədi ilə şəxsiyyətə xüsusi psixoloji təsir kimi müəyyən edilir. Digər mənbələrdə təhsil şəxsiyyət inkişafının idarə edilməsi kimi şərh olunur. Təhsilin təsiri insanda daxili müsbət reaksiyaya səbəb olur və öz üzərində işləməklə fəaliyyətini stimullaşdırır. Bu təcrübə bir çox nəsil insanların əmək və yaradıcılıq səyləri nəticəsində formalaşdığından, onların müxtəlif əmək, idrak və mənəvi fəaliyyətlərinin nəticələri birgə yaşamaqla müəyyən edilir. Bütün bunlar təhsil üçün çox

əhəmiyyətlidir. Gənc nəsil bu təcrübəni “mənimsəməsi” və öz dəyərlərinə çevirməsi üçün onu bu və ya digər şəkildə təkrarlamalı, zənginləşdirməli, daha da inkişaf etmiş bir formada nəsilərə ötürməlidir. Yalnız öz fəaliyyətinin, öz yaradıcı söylərinin və münasibətlərinin mexanizmləri sayəsində insan sosial təcrübəni və onun müxtəlif struktur komponentlərini mənimsəyir [8].

Təhsil prosesi mədəniyyətin əsas dəyərləri ilə tanışlığı əhatə edir, təlim və təhsili birləşdirir. Bunun nəticəsində idrak subyektinin daxilində istiqamətlənmiş və onun həyat mövqeyinə, dünyagörüşünə, inanclarına, davranış və sosial seçimlərinə təsir edən semantik sfera formalaşmalıdır. Bu davamlı proses onun institusional və qeyri-institusional formaları vasitəsilə, yəni, həm rəsmi təhsil müəssisələri daxilində, həm də onlardan kənarda insanların həyat fəaliyyəti prosesində baş verir. Müasir şəxsiyyət tipinin formalaşması yalnız müəyyən biliklərin ötürülməsi şəklində deyil, həm də şəxsiyyətin inkişafının integrativ proses kimi özünü göstərir. O, öyrənmə, yaradıcılıq və axtarış fəaliyyətinin inkişafını nəzərdə tutan komponenti ehtiva edir. Məntiqə, yönəlişlərə, prinsiplərə və standartlara malik olan bu proses kortəbii öyrənmədən fərqli olaraq məqsədyönlüdür [1].

Təhsil insanı sosial və peşəkar rolları yerinə yetirməyə hazırlayır. Elm və texnikada baş verən dəyişikliklər təhsil sistemində elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinə əsaslanan dəyişikliklərin zəruriliyini diktə edir. Təhsilin keyfiyyətini və səviyyəsini yüksəltmədən müasir texnologiyalardan səmərəli istifadə etmək, onun davamlı inkişafı və yeni nailiyyətlərin tətbiqi mümkün deyil. Çoxistiqamətli təbiətinə görə elmin tövsiyə etdiyi standartlardan əhəmiyyətli dərəcədə uzaqlaşa bilən özünüinkişaf zonasının müəyyən edilməsi də aktualdır. Bu baxımdan tədqiqatçılar faktiki və potensial təhsil zonalarının mövcudluğunu qeyd edirlər. Elm təhsil prosesinə yönəldilmiş təsiri nəzərdə tutur və zəruri hallarda bütün təlim strukturunun dəyişməsinə səbəb ola bilər. Elmi yanaşmalar tədris prosesinin bütün məzmununu əhatə edir. Təhsil prosesinin öz texnologiyaları mövcuddur, bunlar arasında informasiya texnologiyaları prioritet yer tutur. Elmin təhsil prosesinə təsiri operativ, taktiki, strateji, qlobal səviyyələrin müəyyənləşdirilməsinə gətirib çıxarır. Operativ səviyyə fənnin məntiqinin mənimsənilməsinə, taktiki səviyyə başa çatmış fənnlər əsasında məzmunun formalaşmasına cavabdehdir, strateji bilik potensialının şəxsiyyətin daxili semantik quruluşuna integrasiyası vəzifələrini qoyur, qlobal səviyyə integrativ təhsil prosesinin nəticəsi kimi şəxsiyyətin mahiyyətini göstərir. Müasir təhsil metodları arasında iş oyunları, təlimlər, situasiya kontekstinin təhlili, tipik və atipik vəziyyətlərin öyrənilməsi, kompüter texnologiyaları aktuallaşır [2].

Təhsil dinamik xarakterli prosesdir, belə ki, elmlərin sürətli inkişafı təhsilin məzmununu əhəmiyyətli dərəcədə üstələyir. Hal-hazırda, qloballaşmaya güclü meyllər fonunda, elmi təhsilin şəxsiyyət yönümlü modeli, təhsil prosesində milli və dünyəvi mədəni – tarixi ənənələrinə qayıdış müşahidə olunur. Müasir elm, humanitar komponentinin əhəmiyyətli olacağı, tolerantlığa, elmi və humanist məzmunun tarazlaşdırılmasına yönəlmiş təhsil prosesinin modellərinin yaradılmasına yönəlmişdir. Cəmiyyətdəki dəyişikliklər şəxsiyyətin inkişafına yönəlmiş təhsil sistemindəki dəyişikliklərə də səbəb olur. İnkişaf etmiş ölkələrdə ümumi milli məhsulun 5-8%-i təhsil prosesinə yatırılır. Ölkənin inkişaf dərəcəsi həm də əhalinin savadlılıq səviyyəsi və təhsil müəssisələrində vətəndaşların təhsil illərinin orta sayı ilə müəyyən edilir. Müasir təhsil prosesi humanistləşmə ilə xarakterizə olunur,

ona görə də insanları qarşılıqlı anlaşılmaya aparan və müxtəlif mədəniyyətləri bir-birinə yaxınlaşdıran bir qüvvəyə çevrilə bilər [4].

Təhsilin demokratik və humanist təbiəti onu deməyə əsas verir ki, onun yolunda əsaslı məhdudiyyətlər yoxdur. Bununla birlikdə, müasir təhsil prosesində, xüsusən də kommersiyalaşdırma və bürokratiya kimi çoxsaylı mənfi hadisələri qeyd etmək olar. Təhsil sistemi ziyalıların sosial təbəqəsinin genişlənməsini, istedadlı, çalışqan şəxsiyyətlərin ən yaxşı nailiyyətləri əsasında bütün cəmiyyətin yeni intellektual səviyyəyə yüksəlməsini təmin edən "sosial lift"ə çevrilməlidir. Müstəqil həyata başlayan şəxs fərdi formalaşma və sosial seleksiya yolundan keçir. Elmin cəmiyyətdəki mədəni funksiyası insanın fəaliyyət və idrak subyekti kimi formalaşması prosesidir. Gündəlik həyata dərinlən nüfuz edən, insanların dünyagörüşünün vacib əsasını təşkil edən elmi biliklər, şəxsiyyətin formalaşmasının baş verdiyi sosial mühitin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Sosial tənzimləmə amilinin funksiyası elmin cəmiyyətin ehtiyaclarına təsiridir, rəşional idarəetmə üçün zəruri şərt olur. Elm dövrümüzün qlobal problemlərinin (təbii ehtiyatların tükənməsi, atmosferin çirklənməsi, ekoloji vəziyyət və s.) həllində sosial güc funksiyasında özünü göstərir. Təbiətin qorunmasına və insan varlığı üçün ən əlverişli və əhəngdar ekoloji şəraitin təmin edilməsinə yönəlmiş elmin ekoloji funksiyasını da xüsusi qeyd edə bilərik [11].

Müasir təhsil prosesinin əsasında dünyanın elmi mənzərəsi dayanır. Təhsil sahəsinin özü elmi cəhətdən sınaqdan keçirilmiş və tövsiyə olunan metodlara, vasitələrə, məqsədlərə, prinsiplərə əsaslanır. Müasir təhsil sistemi tədris prosesinin subyektlərinin neyrofizioloji, zehni və emosional-iradi fəaliyyət sahəsinin xüsusiyyətlərini nəzərə alan elmi əsaslı yanaşmalardan istifadə edir. Təhsil prosesi fərdin və elmin birləşdiyi başlanğıc sahə, habelə müəyyən bir cəmiyyətdəki həyata hazırlığı və yetkin bir şəxsiyyətin formalaşması kimi çıxış edir. Elmin əsas məqsədi həmişə obyektiv biliklərin sistemləşdirilməsi ilə əlaqəli olduğundan, elmin zəruri funksiyalarının tərkibinə elmin kəşf etdiyi qanunlar əsasında reallıq proseslərinin və hadisələrinin təsviri, izahı və proqnozlaşdırılması daxil edilməlidir. Məşhur ictimai xadim V.İ. Vernadski vurğulayırdı ki, elmin məzmunu dünyanın mənzərəsi ilə elmin yaratdığı elmi nəzəriyyələr, fərziyyələr, modellərlə məhdudlaşmır; əsas məzmun canlı insanların elmi işidir. Elm - elmi cəmiyyətin üzvləri, idrak prosesinin subyektləri arasında müəyyən bir əlaqə sistemi olaraq normalar və dəyərlər toplusuna əsaslanır. Ancaq elmin çox sayda insanın öz peşəsini tapdığı bir qurum olması inkişafın nəticəsidir [7].

Müasir cəmiyyət mürəkkəb, dinamik və ziddiyyətlidir. Məlumat iqtisadi inkişafın əsasını təşkil edən əsas sosial amilə çevrilir. Bu, təhsilin ictimai həyatın quruluşundakı yerini kökündən dəyişdirir. Cəmiyyətin dəyişməsi ilə təhsili anlamaq üçün yanaşmalar da dəyişir. Bu gün savadlı bir insan formalaşmış bir dünyagörüşü olan "bilikli bir insan" deyil, həyata hazır olan, müasir mədəniyyətin mürəkkəb problemlərinə sərbəst yönəlmiş, həyatdakı yerini dərk edə bilən bir insandır. Təhsil sistemi yeni nəsillərdə cəmiyyətin hansı nümayəndəsini formalaşdırmaq istədiyini aydın şəkildə ifadə etdiyi zaman öz funksiyalarını səmərəli şəkildə yerinə yetirmiş olur. Ətrafdakı dünya, insan, cəmiyyət dəyişir, buna görə təhsil sistemi də təkmilləşdirilməlidir. İndi dəyişikliklər sürətli baş verir, yaradıcı sənəti, yenidən

öyrənməyə hazırlığı formalaşıdır bilən davamlı təhsil sisteminin yaranması zərurətə çevrilir [3].

Mövzunun aktuallığı. Mədəni ənənələrin, adətlərin, normaların qavranılmasında yönəlişlər, dəyərlər, dini inanclar mühüm rol oynayır. Bununla birlikdə, onun zəruri və tam şəkildə həyata keçirilməsinə mane olan bir sıra amillər var. Belə amillər, xüsusən də müxtəlif ölkələrin geosiyasi, iqtisadi və hərbi maraqları arasındakı mövcud ziddiyyətlərdir. Buna baxmayaraq, bu şəraitdə də müxtəlif ölkələrin elmi potensiallarının integrasiyası prosesi özünü aydın şəkildə göstərir. Bu strukturun formalaşması və işləməsi empirik olaraq daim izlənilir, həmçinin dünyanın bütün inkişaf etmiş ölkələrinin elmi məlumat institutları tərəfindən yaradılan müxtəlif məlumat bazaları şəklində qeyd olunur. Müasir elmi informasiya institutlarının eyni dərəcədə vacib vəzifəsi elmi kommunikasiyaların təhlili əsasında dünya elminin inkişafının ən məhsuldar və perspektivli sahələrini müəyyənləşdirməkdir. Xarakterikdir ki, bu gün yeni, irəliləyən elmi sahələrin yaranması müxtəlif ölkələrin alimləri arasında qeyri-rəsmi koqnitiv kommunikasiya prosesində baş verir [12].

Elm haqqında bibliometrik məlumatlar mühüm **praktik əhəmiyyətə** malikdir, çünki elmin inkişafına nəzarət etmək və bu prosesi idarə etmək üçün istifadə edilə bilər. Xüsusilə, bu, yeni perspektivli elmi istiqamətlərin maliyyələşdirilməsini qabaqlamaq, iştirakçılara lazımi təşkilati və hüquqi dəstək verməklə həyata keçirilir. Bibliometrik məlumatların praktik tətbiqinin vacib sahələrindən biri də şüurlu şəkildə təşkil olunan informasiyanın lazımi istiqamətdə ötürülməsi prosesi ola bilər. Bu baxımdan, bu gün “informasiyaya sahib olan dünyaya sahibdir” ifadəsinin, daha müasir bir şəkildə belə ifadə etmək olar: “idarəetmənin zirvəsində məlumat haqqında biliyə sahib olanlar durur”. Elmi məlumatların sürətli toplanması insana biliklərin inkişafı ilə bağlı mürəkkəb vəzifələr qoyur. Elmdəki innovasiyaların sivilizasiya prinsipləri ilə birləşməsi, biliklərin əldə edilməsi sürəti sivilizasiyanın və dövlətin inkişaf dərəcəsinə təsir edir. Nəhayət, sivilizasiya sistemindəki elm sosial və texniki mühitə keyfiyyətə təsir edən fəaliyyət sahəsinə çevrilir və bu qədər sürətlə yığılan yeniliklər insanların həyat şəraitinin sürətlə dəyişməsinə səbəb olur. Nəticədə o, yaşayış şəraitinə daimi uyğunlaşma problemi ilə qarşılaşır [5].

Nəticə. Müasir dövrdə dəyişikliklər getdikcə global xarakter daşıyır: sivilizasiya, texnologiyalar inkişaf edir, təbiət dəyişir, insanlar arasında yeni qarşılıqlı əlaqə formaları yaranır. Bu, insandan yalnız peşə fəaliyyəti ilə əlaqəli olmayan yeni xarakter xüsusiyyətləri, universal bilik tələb edir. Bu şəraitdə insan iqtisadi və siyasi həyatın fəal subyekti kimi çıxış edir. Buna görə də, informasiya məkanında sərbəst hərəkət etməli, çevik, təşəbbüskar olmalı, ünsiyyət bacarıqlarına sahib olmalı, şüurlu seçim etməli və bunun üçün məsuliyyət daşımalıdır. Müasir dünyada təhsil cəmiyyətin sosial institutlarının, qarşılıqlı şəxsiyyətin formalaşmasında integrativ rol oynayır, insan fəaliyyətinin aparıcı motivi kimi çıxış edir, qarşılıqlı əlaqəni, cəmiyyətdə integrasiyanı müəyyənləşdirir. Beləliklə, cəmiyyətin inkişaf perspektivləri, sosial və iqtisadi tərəqqi təhsildən asılıdır, buna görə cəmiyyətin ən vacib dəyəri yeni bilikləri mənimsəməyə, bəzən qeyri-standart qərarlar qəbul etməyə qadir bir insandır. Ancaq dünya ilə empatiya qurmaq, onu qiymətləndirmək

qabiliyyətini itirməmək çox vacibdir, buna görə bir insanın ümumi mədəni, fərdi inkişafını təmin etmək lazımdır.

Ədəbiyyat:

1. Бондырева, С. К. (2003). Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства: Избранные труды (352 с.).
2. Байденко, В. И. (2003). Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы (128 с.).
3. Вернадский, В. И. (1981). Избранные труды по истории науки. Наука.
4. Гребенкина, Л. К. (2000). Формирование профессионализма учителя в системе непрерывного педагогического образования: Монография. РГПУ.
5. Григорович, Л. А., & Марцинковская, Т. Д. (2003). Педагогика и психология: Учебное пособие для студентов вузов (475 с.). Гардарики.
6. Корнетов, Г. Б. (2004). Теория и практика образования: Учебное пособие (220 с.).
7. Куликов, Л. В. (2009). Психология личности в трудах отечественных психологов (2-е изд., с. 7). Питер.
8. Мовчанюк, С. В. (2006). Образование как социально-культурный феномен. In Научный потенциал студенчества – будущему России (pp. 212). Ставрополь: СевКавГТУ.
9. Павлов, А. К. (n.d.). Образование – ключ к развитию личности: как образование формирует наши ценности, убеждения и мировоззрение. <https://infourok.ru/pavlov-a-k-rol-nauki-v-sovremennom-obrazovanii-nauchnaya-statya-5651821.html>
10. Крупнов, Ю. В. (Ed.). (2000). Практика персонального образования (pp. 3-20).
11. Роль образования в современном обществе. <https://kopilkaurokov.ru/vsemUchitelam/prochee/rol-obrazovaniia-v-sovremennom-obshchestve>
12. Штурба, В. А., & Васильев, С. С. (2009). Образование как социально-культурный феномен. Историческая и социально-образовательная мысль, (1), 32-38.

Gultekin Ismailova

Summary

**PSYCHOLOGICAL AND SOCIOCULTURAL APPROACHES
IN THE ORGANIZATION OF EDUCATION AND SCIENCE**

In the modern era, the systems of science and education develop in close connection with sociocultural and psychological factors. This article examines the changing role of education in the context of globalization, its impact on the formation of personality and the main directions of scientific development. Factors such as multiculturalism, social inequality, motivation and lifelong learning are examined. The contribution of education to the sustainable development of society with a humanistic approach and innovative methods is emphasized.

Гюльтекин Исмаилова

Резюме

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ПОДХОДЫ
В ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ**

В современную эпоху системы науки и образования развиваются в тесной связи с социокультурными и психологическими факторами. В данной статье рассмат-

ривается меняющаяся роль образования в условиях глобализации, его влияние на формирование личности и основные направления научного развития. Рассматриваются такие факторы, как мультикультурализм, социальное неравенство, мотивация и обучение на протяжении всей жизни. Подчеркивается вклад образования в устойчивое развитие общества с применением гуманистического подхода и инновационных методов.

Rəyçi: prof. Q.Vəliyev